

ISSN:2181-1296

**SHAROF RASHIDOV NOMIDAGI
SAMARQAND DAVLAT UNIVERSITETI**
**САМАРКАНДСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ ШАРОФА РАШИДОВА**

**SAMARKAND STATE UNIVERSITY NAMED
AFTER SHAROF RASHIDOV**

ILMIY AHBOROTNOMA

**НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК
SCIENTIFIC JOURNAL**

GUMANITAR FANLAR SERIYASI

**№ 6/1 (148)
2024**

ISSN 2181-1296

ILMIY AXBOROTNOMA

НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК

SCIENTIFIC JOURNAL

2024-yil, 6-son (148/1) GUMANITAR FANLAR SERIYASI

Tarix, Falsafa, Huquqshunoslik, Siyosiy fanlar, O'qitish metodikasi, Filologiya, Pedagogika,
Sotsiologiya, Psixologiya

Samarqand viloyat matbuot boshqarmasida ro'yxatdan o'tish tartibi 09-25.
Jurnal 1999-yildan chop qilina boshlagan va OAK ro'yxatiga kiritilgan.

BOSH MUHARRIR**BOSH MUHARRIR O'RINBOSARLARI:****R.I.XALMURADOV, t.f.d., professor****H.A.XUSHVAQTOV, f-m.f.d., dotsent****A.M.NASIMOV, t.f.d., professor****TAHRIRIYAT KENGASHI:**

S.S.G'ulomov	-O'zFA akademigi	M.Muxiddinov	-f.f.d., professor (SamDU)
Stefano Benazzi	-Bolonya universiteti professori (Italiya)	S.A.Karimov	-f. f. d., professor (SamDU)
Simone Mantelini	-Bolonya universiteti professori (Italiya)	M.X.Lutfullayev	-p.f.d.. professor (SamDU)
Sh.Y.Ziyodov	-i.f.d. (Imom Buxoriy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi)	N.Sh.Shodiyev	-p.f.d., professor (SamDU)
N.U.Arabov	-i.f.d., professor (SamDU)	Sh.A.Hasanov	-f.f.d., professor (SamDU)
B.E.Ergashev	-t.f.d., professor (SamDU)	B.S.G'oyibov	-t.f.d., (SamDU)
Hiroaki Huziie	-Osaka universiteti professori (Yaponiya)	G.B.Normurodova	-t.f.d., (SamDU)
B.O.To'rayev	-fal. f.d., professor (Imom Buxoriy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi)	A.R.Samadov	-fal. f.d., professor (SamDU)
A.B.Pardayev	-f. f.d., professor (SamDU)	F.Sh.Rashidova	-t.f.f.d., dotsent (SamDU)
O.Yusupova	-f.f.n., dotsent (SamDU)	D.Q.Usmonova	-i.f.n., dotsent (SamDU)
O.Qodirov	-p.f.n., dotsent (SamDU)	S.Muxiddinov	-t.f.f.d., (SamDU)

Obuna indeksi – yakka tartibdagi obunachilar uchun - **5583**,
tashkilot, korxonalar uchun- **5584**

KOMPETENSIYAGA ASOSLANGAN ARALASH TA'LIM

M.S.Rasulova¹ , X.A.Raximov² ,

Qarshi irrigatsiya va agrotexnologiyalar instituti, Qarshi, O'zbekiston.

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti, Qarshi, O'zbekiston.

M.S.Rasulova Qarshi irrigatsiya va agrotexnologiyalar instituti, Qarshi, O'zbekiston.

Kelib tushgan: 05.11.2024
Ko'rib chiqildi: 21.11.2024
Qabul qilindi: 27.11.2024
Nashr qilindi: 20.12.2024

Nashriyotchi: Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti.

Annotatsiya. Ushbu maqolada buguni kunning dolzarb muomalaridan biri bo'lgan malakali mutaxassislarni tayyorlash haqida fikr mulohazalar yuritilgan. Shu bilan birgaligda umumiy va kasbiy kompetensiyalarga yo'naltirilgan ta'lim natijalari, G'arb ekspertlarining fikrlari o'rganilgan. Kompetensiyaviy yondashuv doirasida oliy ta'lim standartlari natijalari va dizaynini hisobga olgan holda bir qator olimlarning kompetensiya haqidagi fikrlari va tariflari keltiriladi. Bu kompetensiyaviy yondashuv jarayonni ta'minlashda tegishli psixologik va pedagogik tayyorgarlikka ega o'qituvchilar hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligi takidlab o'tilgan.

Kalit so'zlar: ta'lim tizimi, kompetentlik, kompetensiya, kadr, malaka, aralash ta'lim, ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, ta'lim boshqaruvi, ta'lim natijalarini baholash, ta'lim mazmuni.

Компетентностное смешанное образование

Аннотация. В данной статье рассматривается подготовка квалифицированных специалистов, что является одной из актуальных проблем современности. При этом были изучены результаты образования, ориентированные на общие и профессиональные компетенции, изучено мнение западных экспертов. В рамках компетентного подхода представлены мнения и оценки ряда ученых о компетентности с учетом результатов и проектирования стандартов высшего образования. Подчеркивается, что решающее значение в обеспечении этого процесса компетентного подхода имеют учителя, имеющие соответствующую психолого-педагогическую подготовку.

Ключевые слова: система образования, компетентность, компетентность, кадры, квалификация, смешанное образование, модернизация системы образования, управления образованием, оценка образовательных результатов, содержание образования.

Competence-based blended education

Abstract. This article discusses the training of qualified specialists, which is one of the current issues of our time. At the same time, the results of education focused on general and professional competencies, the opinions of Western experts are studied. Within the framework of the competency approach, the opinions and definitions of a number of scientists about competence are presented, taking into account the results and design of higher education standards. It is emphasized that teachers with appropriate psychological and pedagogical training are of decisive importance in ensuring this competency approach process.

Keywords: education system, competence, competence, personnel, qualification, blended learning, modernization of the education system, education management, assessment of educational results, content of education.

Zamonaviy jamiyatda ijtimoiy iqtisodiyot sohasida ro'y berayotgan o'zgarishlar mavjud ta'lim tizimini modernizatsiya qilish zaruratini tug'dirdi. Zamonaviy sharoitda malakali mutaxassislarni tayyorlash masalasi dolzarbdir. Maqsadli yo'nalish maxsus ma'lumotlarga ega bo'lgan, innovatsion makonda harakatlana oladigan, harakatchan, yangi texnikalarni o'zlashtirgan, o'z-o'zini o'rganadigan, etishmayotgan resurslarni qidiradigan va undan foydalana oladigan mutaxassislarni shakllantirish hisoblanadi. "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi" da Asosiy ta'limning innovatsion xarakterini kompetensiyaga asoslangan yondashuvni, akademik bilim va amaliy ko'nikmalar o'rtasidagi bog'liqlikni ta'minlash orqali qo'llash ustuvor vazifalardan biridir.

Umuman olganda, kompetensiyaga asoslangan yondashuv 1970-yillarda AQShda shakllangan. 1965 yilda N. Chomskiy tomonidan taklif qilingan (Massachusetts universiteti) kompetensiyalarga asoslangan ta'lim (CBE) sifatida "kompetentlik" tushunchasi transformatsion grammatikada nazariy jihatdan ko'rib chiqildi. Muallif quyidagilarni ajratib ko'rsatdi: - kompetensiyalarni so'zlovchi yoki tinglovchi tomonidan o'z tilini bilishi va - tildan muayyan vaziyatlarda foydalanish sifatida foydalanish.

Umumiy va kasbiy kompetensiyalarga yo'naltirilgan ta'lim natijalari, G'arb ekspertlarining fikriga ko'ra, malaka va diplomlarni birlashtirish va solishtirish imkonini beruvchi akademik va kasbiy tan olinishi va harakatchanligini kengaytirish yo'lidir. Bu Yevropada ta'lim boshqaruvi o'zining xilma-xil modellari va tarixiy evolyutsiyasi bilan ta'lim tizimini samarali boshqarish bo'yicha ko'plab tushunchalarni taqdim etadi. Turli nazariy asoslar, jumladan byurokratik, demokratik va ishtirokchi modellar Yevropa mamlakatlarida qo'llaniladigan boshqaruv tuzilmalari, qarorlar qabul qilish jarayonlari va manfaatdor tomonlarni jalb qilish strategiyalarini shakllantirgan. Ushbu tizimlar ta'limni boshqarishda yagona yondashuv yo'qligini, aksincha, alohida davlatlar va mintaqalarning o'ziga xos ehtiyojlarini qondirish uchun moslashtirilishi mumkin bo'lgan imkoniyatlar spektrini ko'rsatadi. Fransiyadagi kabi markazlashtirilgan tizimlar ta'lim siyosatidagi bir xillik va izchillikning afzalliklarini ta'kidlaydi, Finlyandiya kabi markazlashtirilmagan tizimlar esa mahalliy avtonomiya, moslashuvchanlik va jamoatchilik ishtirokining afzalliklarini namoyish etadi. Sifatni ta'minlash, o'qituvchilar uchun kasbiy rivojlanish va manfaatdor tomonlarning ishtirokiga e'tibor Yevropa ta'lim tizimlari muvaffaqiyatiga hissa qo'shgan asosiy komponentlardir. Kompetensiya tushunchasiga Yevropa ta'lim tizimlari quyidagicha tarif berib o'gananiqlangan, ya'ni: kompetensiya - bu o'quv dasturlarining maqsadi bo'lgan bilim, tushuncha, ko'nikma va malakalarning kombinatsiyasi. Ushbu loyihada kompetensiyaga asoslangan yondashuv doirasida, shuningdek, kredit berish uchun talablarni ko'rsatuvchi va bakalavr va magistr nimani va qanday qilib bilishi, tushunishi va topshirgandan so'ng murojaat qila olishi tavsiflangan ta'lim natijalari ham belgilanadi (modul, kurs, dastur).

Kompetensiyaga asoslangan yondashuv, O.E.Lebedev ta'rifiga ko'ra, ta'lim maqsadlarini belgilash, ta'lim mazmunini tanlash, ta'lim jarayonini tashkil etish va ta'lim natijalarini baholashning umumiy tamoyillari yig'indisidir. Ushbu tamoyillarga quyidagilar kiradi [1]:

- Ta'limning ma'nosi - o'quvchilarning ijtimoiy tajribadan foydalanish asosida turli soha va faoliyatdagi muammolarni mustaqil hal qilish qobiliyatini rivojlantirish, uning elementi o'quvchilarning shaxsiy tajribasi.

- Ta'lim mazmuni - bu kognitiv, mafkuraviy, axloqiy, siyosiy va boshqa muammolarni hal qilishning didaktik moslashtirilgan ijtimoiy tajribasi.

- Ta'lim jarayonini tashkil etishning ma'nosi o'quvchilarda ta'lim mazmunini tashkil etuvchi kognitiv, kommunikativ, tashkiliy, axloqiy va boshqa muammolarni mustaqil hal qilish tajribasini shakllantirish uchun sharoit yaratishdir.

- Ta'lim natijalarini baholash ta'limning ma'lum bir bosqichida o'quvchilar erishgan ta'lim darajalarini tahlil qilish asosida amalga oshiriladi.

Kompetensiyaga asoslangan ta'limning o'ziga xos xususiyatlari quyidagilardan iborat:

- Fan (ta'lim mazmunining asosi) muammolarni hal etishda universal tajribalar yig'indisi sifatida qaraladi;

- fan asoslarini o'rganish ilmiy tafakkur tamoyillari vositasidir; O'qituvchi "nima uchun?" degan savollarni beradi. «Xo'sh qanday?» va talabalar bilan birgalikda ularga javob beradi;

- o'qitish usullari va shakllari muayyan pedagogik maqsadlarga erishishning mustaqil vositalari sifatida qo'llaniladi (masalan, guruh ish shakllari hamkorlikda ishlash ko'nikmalarini rivojlantirish vazifasiga bo'ysunadi);

- bilim va ko'nikmalarni qo'llash hayotiy (yoki ularga yaqin) vaziyatlarda amalga oshiriladi;

- o'rganishning asosiy natijasi

- faoliyatning mazmunli tajribasi hisoblanadi;

- hayotiy kontekst va hayotiy tajribani shakllantirish o'quv jarayoni doirasiga uning muhim elementlari sifatida kiritiladi;

- hayotiy muammolarni hal qilish tajribasi to'planadi va tushuniladi;
- didaktik birliklarning to'plangan yukini turli vaziyatlarda qo'llash qobiliyati baholanadi;
- maktab insonni qiyin hayotiy muammolarni hal qilishga tayyorlaydi;
- maktab insonni o'z mustaqilligiga tayanishga o'rgatadi [2].

Boloniya va Kopengagen jarayonlari doirasida Yevropa oliy ta'limini tashkil etishning asosiy tamoyillariga, shu jumladan o'quv jarayonini tashkil etishda kompetensiyaga asoslangan yondashuvga muvofiq qo'shilish majburiyatini oldi [3].

Mamlakatimizda kasbiy ta'limda kompetensiyaga asoslangan yondashuvning maqsadli strategiyalari Rossiya ta'lim tizimining Boloniya va Kopengagen jarayonlariga kirishi va G'arb ta'lim terminologiyasini qabul qilish bilan bog'liq. Yevropa oliy ta'lim muassasalari kompetensiyaga asoslangan yondashuvni o'zlashtirmoqda, bu "...oliy ta'limning mehnat dunyosi bilan ijtimoiy muloqotini mustahkamlash vositasi, ularning hamkorligini chuqurlashtirish va yangi sharoitlarda o'zaro ishonchni tiklash vositasi" [5].

Bu jihat mahalliy fanda noaniq talqin qilinadigan "kompetentlik" va "kompetentlik" kabi tushunchalarni tushunishni taqozo etdi: ular sinonim sifatida ishlatiladi yoki farqlanadi.

Masalan, R.P.Milrud "kompetentlik"ning umumiy tushunchasini ko'rib chiqadi, unga kichikroq "kompetentliklar" kiradi va A.S.Belkin bu tushunchalarni sinonimlar deb hisoblaydi. Kompetentlik va kompetensiyalarning bunday ta'riflari "kompetentlikka asoslangan yondashuv" tushunchasining ta'rifini tushunishda ayrim muammolarni keltirib chiqaradi.

Rus ta'limida kompetensiyaga asoslangan yondashuv nazariyasi asoschilari I.A.Zimnyaya, A.V.Xutorskoy, E.F.Zeer, R.P.Milrud va boshqalar. "Kompetensiya" tushunchasining psixologik, psixologik-pragmatik, pedagogik-texnologik jihatlardagi talqinlari qiziqarli ko'rinadi.

Psixologiya nazariyasi aspektida I.A.Zimnyayaning fikricha, "... kompetensiyalar g'oyalari, bilimlar, harakat dasturlari, munosabatlar tizimini o'z ichiga olgan psixologik neoplazmalar ..." [4].

A.K.Markovanning asarlarida. shuni ta'kidlaydiki, inson o'z sohasida professional bo'lishi mumkin, ammo barcha professional masalalarni hal qilishda malakali bo'la olmaydi.

Sh.R. Abdurazaqov va G.A.Shoimova kompetensiyani "... bilim va vaziyat o'rtasida bog'lanishni o'rnatish, muammoni hal qilish uchun mos tartibni (bilim va harakatlarni) topish qobiliyati" deb ta'riflaydi [6].

Oliy ta'limning davlat ta'lim standartini ishlab chiquvchilar "... bitiruvchining olgan bilimlari, ko'nikmalari va shaxsiy fazilatlarini kasbiy faoliyatning standart va o'zgaruvchan vaziyatlarida qo'llashga tayyorligining murakkab xarakteristikasi ..." nazariyasiga tayandilar [6] - bu kompetensiyadir, shaxssiz kompetensiya esa mavjud emas, shuning uchun kompetensiya tashuvchisi faqat sub'ekt (talaba, talaba, kasbiy va boshqalar) bo'lishi mumkin.

Psixologiya-pedagogika fanida kompetensiya ta'lim maqsadlariga erishish vositasi sifatida tushuniladi. Masalan, G.K.Selevko asarlarida kompetensiya ma'lum bilim, ko'nikma, shuningdek, muayyan faoliyat sohasidagi shaxsiy fazilatlar va tajribalar yig'indisi sifatida qaraladi [4], o'z vakolati doirasida muallif insonning hayotiy va kasbiy muammolarni hal qilishning umumlashtirilgan qobiliyatini tavsiflovchi keng integrativ tushunchani ko'rib chiqadi. Shu bilan birga, shaxsning bilim va tajribasiga katta ahamiyat beriladi. Muallif kompetensiya mazmunida xabardorlik, insonning ijtimoiy va kasbiy faoliyatida samarali qarorlar qabul qilishga yordam beradigan qobiliyat va ko'nikmalar mavjudligi bilan tavsiflangan shaxsiy tarkibiy qismni ta'kidlaydi [4].

Kompetensiyaviy yondashuv doirasida oliy ta'lim standartlari natijalari va dizaynini hisobga olgan holda, Yu.G.Tatur kompetensiyani "shaxsning ma'lum bir sohada muvaffaqiyatli faoliyat yuritish uchun o'z bilimlari, ko'nikmalari, tajribasi, shaxsiy fazilatlarini amalga oshirish istagi va qobiliyatini tavsiflovchi ajralmas mulk" deb tushunadi.

A.M.Novikovning so'zlariga ko'ra, kompetensiya - bu shaxsning o'zlashtirilgan hayotiy va ta'lim tajribasi, qadriyatlar va moyilliklariga asoslangan holda amaliy faoliyatni amalga oshirish va hayotiy muammolarni hal qilishda yordam beradigan mustaqil ravishda amalga oshiriladigan qobiliyatidir.

E.F.Zeerning tadqiqotlarida ta'kidlashicha, "professional shartli shaxs tuzilishini loyihalash amalga oshiriladi, bu erda muallif professional kompetensiyani uning quyi tuzilmalaridan biri sifatida ajratib ko'rsatadi. Kasb-hunar ta'limi doirasida inson kompetensiyalari bilim, ko'nikma va tajribalar orqali ko'rib chiqiladi" [6].

Xulosa o'rnida biz A.V.Xutorskiyning nuqtai nazarini qo'llab quvvatlagan holda, kompetentlik va kompetentsiya masalasida. Muallif nuqtai nazaridan, "... kompetentlik – shaxsning tegishli kompetentsiyaga, shu jumladan, unga va faoliyat predmetiga shaxsiy munosabatiga ega bo'lishidir. Kompetensiya ma'lum bir doiradagi ob'ektlar va jarayonlarga nisbatan o'rnatilgan va yuqori sifatli ishlab chiqarish faoliyatini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan shaxsning o'zaro bog'liq fazilatlarini (bilimlar, qobiliyatlar, ko'nikmalar, faoliyat usullari) majmuini o'z ichiga oladi ..." [7].

"Kompetensiya" tushunchalarining ta'riflari tahlilini sarhisob qilish va "kompetentlik" deganda shuni ta'kidlash lozimki, kompetentlik bilim, ko'nikma, malaka, shaxsiy fazilatlarining yaxlitligini, kompetensiyani amaliyotda qo'llash kontekstida kasbiy faoliyatni amalga oshirishga tayyorligini ifodalaydi. Shubhasiz, kompetensiya odatiy "bilim-malaka-mahorat" uchligining yig'indisi emas, balki insonning hissiy-irodaviy va motivatsion sohalarini o'z ichiga oladi. Ko'pgina tadqiqotchilar kompetentlik / kompetentsiya tushunchalarini aniqlashga turli xil yondashuvlarda shaxsning tajribasini, maqsad qo'yish va harakatga tayyorligini, shu jumladan qiymat komponentini ta'kidlaydilar.

Bizning fikrimizcha, kompetensiyaning mohiyati shaxsning ta'lim va o'zini o'zi rivojlantirish natijasi, uning kasbiy faoliyatda o'z salohiyatini ro'yobga chiqarishga tayyorligi va qobiliyati sifatida ifodalanishi mumkin va ajralmas xususiyat sifatida kompetensiya shaxsning qobiliyatlarini tavsiflaydi. Kasbiy faoliyatning odatiy va nostandart vazifalarini ko'rish, amalga oshirish va hal qilish, buning uchun nafaqat tegishli bilim va ko'nikmalarni, balki kasbiy va shaxsiy tajribani qo'llash tushiniladi.

Qobiliyatlarining umumiy qabul qilingan tasnifi mavjud emas. Biroq, ta'lim kompetensiyalarini hisobga olgan holda, aralash ta'lim mazmuni tabaqalashtirilgan kompetensiyalar guruhlarini ajratib ko'rsatish mumkin.

Adabiyotlar

1. Коган Е.Я. Компетентностный подход и новое качество образования /Современные подходы к компетентностно-ориентированному образованию/ Под ред. А. В. Великановой. – Самара: Профи, 2001.
2. Mamatqulova U.E. Kompetensiyaga asoslangan ta'lim zamonaviy ta'limning yangi yondashuvi sifatida. uzluksiz ta'limda raqamli texnologiyalarni joriy etishning zamonaviy tendensiyalari va istiqbollari. Respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallari. Jizzax davlat pedagogika universiteti (2022-yil 20-dekabr) 240-bet.
3. Qorayev S.B. "Kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan ta'limning asosiy jihatlari" Academic Research in Educational Sciences. 2022-y.
4. Abduqodirov A.A. Ta'limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Iste'dod, 2008. – 180 b.
5. Mamatqulova U. "Kompetensiyaga asoslangan ta'lim zamonaviy ta'limning yangi yondashuvi sifatida". Uzluksiz ta'limda raqamli texnologiyalarni joriy etishning zamonaviy tendensiyalari va istiqbollari. Respublika koonferensiyasi, 20.12.2022-y.
6. Нагаева И.А. Смешанное обучение в современном образовательном процессе: необходимость и возможности [Текст] / И.А. Нагаева// Отечественная и зарубежная педагогика. – 2016. – № 6. – С. 56–67.
7. Abduqodirov A.A. Masofali o'qitish nazariyasi va amaliyoti. Monografiya. -T.-"FAN" nashriyoti, 2009. -145-b.
8. Rakhimov K. A. Methodological support of instructing mathematics in E-learning environment. Psychology and education. SCOPUS International Journal. 2021. -№2. 4981-4987. ISSN: 0033-3077.
9. Rakhimov K.A. The Importance of Distance Education for Adult Student in Uzbekistan. International Journal of Trend in Scientific Research and Development. e-ISSN: 2456-6470 2020 y. 88-89 p.
10. Raximov X.A. Oliy ta'lim tizimida elektron ta'lim muhitining afzalliklari. "Zamonaviy ta'lim" jurnali, №2, 2021-y.
11. Рахимов Х.А. Электрон та'лим мухитида аралаш о'қитишнинг самарадорлигини оширивчи омиллар. Toshkent davlat pedagogika universiteti ilmiy axborotlari. 2021/ 7 – son.
12. Raxmonov, B. R., & Timurkulova, R. (2024). Raqamlashgan muhitda bo'lajak matematika o'qituvchilarining axborot kompetensiyasini rivojlantirishning mohiyati. Евразийский журнал математической теории и компьютерных наук, 4(2), 7-11.
13. Bozarov D. Methods of developing economic competence on the basis of interdisciplinary relationship. Modern Science and Research, 2(12), 2023. 131-137 p.